

ΤΟ ΔΙΔΑΓΜΑ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΗΣ

Τοῦ Νίκου Ψυρούκη

ΚΑΘΕ ἐπέτειος ἀποκτᾶ ὑπόσταση τότε μόνο, ὅταν γίνεται αἰτία γιὰ μιὰ πιὸ ὠριμη συνειδητοποίηση τοῦ νοήματος καὶ τῶν συνεπειῶν τοῦ γεγονότος στὸ ὁποῖο χρωστά τὴν ὑπαρξή της. Οἱ πανηγυρισμοί, τὰ θορυβώδη πένθη, πολλές φορές ἀποτελοῦν προσπάθεια διαστροφῆς τῶν διδαγμάτων τῆς ἱστορίας. Ἡ σιωπὴ πάλι εἶναι εἴτε σύμπτωμα ἀπόλυτης ἀμάθειας, εἴτε ἐκδήλωση ἀκράτητου φόβου μπροστὰ στὶς συνέπειες ποὺ προκαλεῖ ἡ ἐνίσχυση τῆς ἱστορικῆς μνήμης καὶ τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας. Αὐτὸ συμβαίνει ὅταν στὴν κοινωνία ἡγετικὸ ρόλο διαδραματίζουν δυνάμεις καταδικασμένες ἀπὸ τὴν ἱστορία. Ἡ στάση τους εἶναι ἀπόλυτα αἰτιολογημένη.

Φέτος τὸν Ἰούλη εἶναι ἡ 40ῆ ἐπέτειος τῆς συνδιάσκεψης καὶ τῆς συνθήκης τῆς Λωζάνης. Ἀπὸ παράδοση, ἡ ἐπέτειος περνᾶ πάντα ἀπαρατήρητη. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ ἴδια δὲν προσφέρεται οὔτε γιὰ πομπώδεις γιορτασμούς, οὔτε καὶ γιὰ περίσσιες λυπητερές ἐκδηλώσεις. Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ προτέρημά της θὰ ἔπρεπε νὰ μᾶς εἶχε πιὸ εὐκολα προσανατολίσει στὸν σωστὸ δρόμο, στὸ δρόμο τῆς μελέτης καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐκλαίκευσης τῆς σημασίας της. Παρ' ὅλα αὐτὰ προτιμᾶται ἡ ἀγνόησή της. Στὴν καλύτερη περίπτωση ἀναφέρεται σὰν ὁ θλιβερὸς ἐπίλογος τῆς μικρασιατικῆς καταστροφῆς. Καὶ ὅμως ἡ Λωζάνη ἀποτελεῖ ἓνα δυναμικὸ ἱστορικὸ φαινόμενο, μεστὸ ἀπὸ διδάγματα καὶ πείρα.

Στὴ συνδιάσκεψη τῆς Λωζάνης συγκρούστηκαν καὶ πάλαιψαν στὸν πολιτικὸ τομέα οἱ παλιές διεθνείς δυνάμεις τῆς ἀποικιοκρατίας καὶ τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ μὲ τὶς νέες ρωμαλέες δυνάμεις τῆς ἐθνικῆς ἀπελευθέρωσης καὶ τῆς κοινωνικῆς προόδου. Ἡ συνθήκη τῆς Λωζάνης ἐκφράζει τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς μεγάλης μάχης. Ἡ Λωζάνη γενικὰ δὲν ἦταν ὁ παθητικὸς ἐπίλογος τῆς νίκης τῆς τουρκικῆς ἐθνικοαστικῆς ἐπανάστασης καὶ τῆς νικηφόρας ἀντιαποικιακῆς πάλης τῶν λαῶν τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς μετὰ τὸν πρῶτο παγκό-

σμιο πόλεμο. Οἱ νίκες αὐτὲς θὰ ἐκμηδενίζονταν ἂν στὴν συνδιάσκεψη τῆς Λωζάνης δὲν δινόταν ἡ πολιτικὴ μάχη, ἂν ἐγκατέλειπαν τὸν πολιτικὸ ἀγῶνα οἱ δυνάμεις τοῦ ἀντιιμπεριαλιστικοῦ στρατοπέδου. Ὅπου οἱ ἐκπρόσωποι τῆς νέας Τουρκίας στὴν συνδιάσκεψη τῆς Λωζάνης δὲν ἔδωσαν πολιτικὴ μάχη, ἐκεῖ καὶ ἠττήθηκαν καὶ ἔγιναν αἰτία νὰ ἀπωλεσθοῦν κατακτήσεις ποὺ εἶχαν κερδίσει μὲ τόσο αἷμα. Ἐνα ἀπὸ τὰ μεγάλα διδάγματα τῆς Λωζάνης εἶναι ἀκριβῶς καὶ αὐτό: Κάθε θυσία τῶν ἀγωνιζόμενων γιὰ τὴν ἐλευθερία τῶν λαῶν πηγαίνει χαμένη, κάθε νίκη τους ἀκόμα καὶ ἡ πιὸ λαμπρὴ μένει ἀναξιοποίητη, ὅταν ἐγκαταλείπεται ὁ πολιτικὸς ἀγῶνας γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῶν ἀντιιμπεριαλιστικῶν σκοπῶν. Οἱ πολιτικοὶ ἀγῶνες προηγούνται καὶ ἔπονται τῶν πολέμων. Πάντα θὰ ὑπάρχουν ἐφ' ὅσον θὰ δεσπόζουν στὴν κοινωνικὴ ἐξέλιξη ἀνταγωνιστικὲς ἀντιθέσεις. Δυστυχῶς ἡ ἑλληνικὴ ἱστοριογραφία δὲν εἶδε τὴν συνδιάσκεψη τῆς Λωζάνης πάνω στὴ βάση αὐτή. Ἀκόμα καὶ ὁ Γ. Κορδάτος βαθεῖα τὴν ὑποτίμησε.¹

Σκοπὸς τοῦ ἀρθροῦ μας εἶναι ἡ προσπάθεια νὰ δόσουμε σὲ γενικὲς γραμμὲς τὸν χαρακτήρα τῆς μάχης τῆς Λωζάνης, νὰ προσδιορίσουμε τὶς πολιτικὲς δυνάμεις ποὺ πῆραν μέρος σ' αὐτή, νὰ ἐκτιμήσουμε ἀντικειμενικὰ τὸν ρόλο τους καὶ νὰ ἀξιολογήσουμε τὴν ἐκβασὴ τῆς μεγάλης αὐτῆς διεθνούς ἀναμέτρησης. Ἰδιαίτερη σημασία ἔχει γιὰ μᾶς ἡ μελέτη τοῦ ρόλου τῆς ἑλληνικῆς ἀντιπροσωπείας στὴν συνδιάσκεψη, ὁ ἐντοπισμὸς τῶν ἐπιτυχιῶν της καὶ ἀποτυχιῶν της καὶ ἡ ἀνακάλυψη τῶν αἰτιῶν ποὺ καθόρισαν τὴν δραστηριότητά της.

Στὴ συνδιάσκεψη τῆς Λωζάνης πῆραν μέρος ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία, οἱ ΗΠΑ, ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Ἰαπωνία σὰν οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ καὶ τῆς ἀποικιοκρατίας. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, σὰν ἐκπρόσωποι τοῦ ἀντιιμπεριαλιστικοῦ-ἀντιαποικιακοῦ κόσμου πῆραν μέρος ἡ ἐθνικιστικὴ Τουρκία καὶ ἡ Σοβιετικὴ Ρωσία.

Ἡ Ἑλλάδα, ἡ Ρουμανία, ἡ Βουλγαρία, ἡ Ἀλβανία, τὸ Βέλγιο, ἡ Ἰσπανία, ἡ Ὀλλανδία, ἡ Νορβηγία, ἡ Σουηδία μὲ τὴν μιὰ ἢ τὴν ἄλλη ἰδιότητα ἔλαβαν καὶ αὐτὲς μέρος στὴν μάχη τῆς Λωζάννης. Ὁ ρόλος τους ἦταν ρόλος συμμάχου καὶ ὑποστηρικτῆ τῶν δυτικῶν δυνάμεων. Μόνο ἡ Ἑλλάδα, χάρις στὴν δύσκολη θέση της, παρουσίασε ἰδιόμορφη στάση.

Π ΟΙΟΣ ἦταν ὁ ρόλος τῶν μεγάλων δυτικῶν δυνάμεων; Νομίζουμε ὅτι μὲ τὴν μεγαλύτερη κλασσικὴ λιτότητα μᾶς τὸν δίνει ὁ Γιόμο Κενιάτα σὲ ἓνα πρόσφατο λόγο του. «Οἱ λεγόμενες ἀνεπτυγμένες χώρες τῆς Δύσης εἶναι γεμάτες ἀπὸ ἀντιθέσεις καὶ ἠθικὰ ὑπεύθυνες γιὰ τὴν προδοσιὰ δλων ἐκείνων τῶν ἀρχῶν ποὺ δῆθεν ὑποστηρίζουν. Εἶναι ἀπασχολημένες εἴτε μὲ τὴν διάδοσιν τοῦ ψυχροῦ πολέμου, εἴτε μὲ τὴν προσπάθειαν νὰ κερδίσουν οἰκονομικὴ δύναμιν καὶ κυριαρχία στὸν κόσμον καὶ αὐτὸ κύρια καὶ βασικὰ σὲ βάρος τῶν πτωχῶν καὶ λιγότερα ἀνεπτυγμένων χωρῶν. Δὲν ἔχουμε κανένα λόγο νὰ πιστεύουμε ὅτι ὁποιαδήποτε χειρονομία τους ἀποβλέπει στὴν ὑποστήριξιν τῆς ἐνότητάς μας, οὔτε καὶ ὅτι πρόκειται ποτὲ νὰ ἐγκαταλείψουν τοὺς ἐγωϊστικούς τους σκοπούς.» Στὴν Λωζάννη οἱ δυτικὲς δυνάμεις μίλησαν πολὺ γιὰ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν λαῶν, γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον τους νὰ ἐγκαταστήσουν στὴν Ἑγγύς Ἀνατολήν ἓνα καθεστῶς δικαιοσύνης καὶ εὐημερίας γιὰ ὅλους. Στὴν πραγματικότητα ὅμως ἡ στάσις τους κυτόπτριζε, ὅπως τηλεγραφοῦσε τότε ἀπὸ τὴν Λωζάννη ὁ ἱστορικὸς Γ. Βεντῆρης στὸν ἑλληνικὸ Τύπον, ὅλες τὶς οἰκονομικὲς καὶ πολιτικὲς ἀντιθέσεις τους.³ Ἐδιναν μιὰ σκληρὴ μάχην γιὰ τὴν κυριαρχία τοῦ ἀποικιακοῦ καθεστώτος στὴν Ἑγγύς Ἀνατολήν καὶ ταυτόχρονα προσπαθοῦσαν νὰ ἐξασφαλίσουν ἢ κάθε μιὰ χωριστὰ τὴν κυρίαρχην θέσιν.

Ἡγετικὸν ρόλον στὴν συνδιάσκεψιν τῆς Λωζάννης ἔπαιξαν οἱ ΗΠΑ. Ἐπίσημα παρουσιάστηκαν ὡς ἀπλοὶ παρατηρητῆς. Στὴν πραγματικότητα ὅμως ἦταν οἱ ἡγέτες τοῦ ἀποικιακοῦ συνασπισμοῦ καὶ ταυτόχρονα ὁ βασικὸς ἀνταγωνιστὴς τῶν Ἀγγλογάλλων. Μέχρι σήμερον ἐπικρατεῖ στὴν ἱστοριογραφίαν μας ἡ ἄποψις ὅτι οἱ Ἀμερικανοὶ δὲν ἔχουν διαδραματίσει κανένα σοβαρὸν ρόλον στὴν Λωζάννη. Ἀλλὰ ἡ ἀλήθεια εἶναι τελείως διαφορετικὴ. Ἐάν στὴν ὅλη ὑπόθεσιν τῆς μικρασιατικῆς ἐκστρατείας οἱ ΗΠΑ ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς βασικοὺς πρωταγωνιστῆς, στὴν συνδιάσκεψιν τῆς Λωζάννης ἀποτελοῦσαν τὸν κύριον ἐξαγωγέα τῆς ἀντεπανάστασις καὶ τοῦ νεοαποικισμοῦ.

Ἀπὸ ὀρισμένα ἐπίσημα μυστικὰ ἔγγραφα τοῦ Σταίητ Ντηπάρτμεντ, ποὺ ἔχουν δεῖ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, ἀποδεικνύεται ὅτι ἀκόμα πρὶν ἀρχίσει ἡ συνδιάσκεψιν τῆς Λωζάννης οἱ Ἀμερικανοὶ εἶχαν καταστρώσει τὰ σχέδιά τους καὶ εἶχαν καθορίσει μὲ σαφήνεια τοὺς στόχους τους.⁴ Ἀλλὰ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐπίσημην ἀμερικανικὴν κρατικὴν προπαρα-

σκευαστικὴν δραστηριότητα, ὑπῆρξε καὶ ἡ ἐντονὴ ἀνοικτὴ παρεμβολὴ τῶν ἴδιων τῶν ἀμερικανικῶν μονοπωλίων πετρελαίου.⁵ Σύμφωνα μὲ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ οἱ ΗΠΑ πῆραν μέρος στὴν συνδιάσκεψιν μὲ σκοπὸν νὰ ἐξασφαλίσουν:

α) Τὴν ἴση ἀποικιακὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ πλοῦτος τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς καὶ τὸν τερματισμὸν τῆς ἀπόλυτης ἀγγλογαλλικῆς ἀποικιακῆς κυριαρχίας στὴν περιοχὴν.

β) Τὴν ἐνεργὸν συμμετοχὴν τους στὸν πολιτικὸν ἔλεγχον τῆς περιοχῆς.

γ) Τὴν ἀπόσπασιν τῆς ἀναγνώρισις τοῦ ἡγεμονικοῦ τους ρόλου στὸ σύστημα τοῦ νεοαποικισμοῦ, ποὺ ἀρχίζε τότε νὰ γεννιέται.

δ) Τὴν μετατροπὴν τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς σὲ ἀντισοβιετικὸν προγεφύρωμα.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς συνδιάσκεψιν ἀπέδειξαν ὅτι οἱ ΗΠΑ δὲν βγήκαν μειωμένες ἀπὸ τὴν μάχην. Ἀντίθετα πέτυχαν πολλὰ καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα ἔβαλαν τὶς βάσεις τοῦ νεοαποικισμοῦ στὴν Ἑγγύς Ἀνατολήν. Πῆραν τὸ 25% τῶν πετρελαίων τῆς Μουσούλης, οἰκονομικὰ προνόμια στὴν Τουρκία, οἰκονομικὰ καὶ πολιτικὰ προνόμια στὴν Συρία καὶ τὴν Παλαιστίνη.⁶ Σήμερον οἱ ἀμερικανικὲς ἐταιρεῖες πετρελαίου οἰκειοποιοῦνται τὰ 62% τοῦ πετρελαίου τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς, ἔχουν στρατιωτικὲς βάσεις, ἐλέγχουν τὴν πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ζωὴν πολλῶν χωρῶν τῆς περιοχῆς, μποροῦν νὰ σκηνοθετοῦν κρίσεις, νὰ ὀργανώσουν συνωμοσίας καὶ γενικὰ μὲ τὶς νεοαποικιακὰς μέθοδους νὰ στέκονται ἐμπόδιον στὴν ἐθνικὴν κυριαρχίαν καὶ ἀνάπτυξιν. Ὅλα αὐτὰ τὰ «ἀγαθὰ» τῆς ἀμερικανικῆς νεοαποικιακῆς πολιτικῆς δὲν δημιουργήθηκαν ἀπότομα, οὔτε καὶ ἔπεσαν ὡς μᾶνα ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ὁ ἀμερικανικὸς νεοαποικισμὸς στὴν Ἑγγύς Ἀνατολήν ἀρχισε γρήγορα νὰ ἀναπτύσσεται ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ποὺ στὴν Λωζάννη τοῦ παραχωρήθηκε ἡ παλιὰ ἀποικιακὴ βάση γιὰ νὰ τὴν χρησιμοποιήσει πρὸς ὄφελος τῶν μονοπωλίων τῆς Οὐὼλ Στρήτ.

Ἡ Ἀγγλία, ὡς ἡ παλαιότερη καὶ ἰσχυρότερη ἀποικιακὴ δύναμις στὴν Ἑγγύς Ἀνατολήν, παρουσιάστηκε στὴν Λωζάννη μὲ σοβαρὰ ἐξασθενημένη τὴν δύναμίν της. Ὁ ὑπουργὸς της τῶν Ἐξωτερικῶν, ὁ λόρδος τῶν πετρελαίων Κῶρζον, πῆγε στὴν Λωζάννη μὲ βαθειὰ συναίσθησιν τῆς θέσεως τῆς χώρας του. Μετὰ τὴν νικὴν τῆς τουρκικῆς ἐθνικοαστικῆς ἐπανάστασις, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Ἀγγλος ἱστορικὸς Ράμσεϊ Μουίρ, «τὸ ἐθνικὸν πνεῦμα ξεχύθηκε ἀπὸ τὴν γενέτειρά του τὴν Εὐρώπην, στὰ ἀρχαῖα ἐδάφη τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς καὶ ἦταν ἀδύνατον κανεὶς νὰ τὸ σταματήσει».⁷ Τὸ ἀποικιακὸν σύστημα τῆς Ἀγγλίας στὴν περιοχὴν αὐτὴν εἶχε πιά κλονιστεῖ ἀνεπανόρθωτα καὶ ἀκολουθοῦσε μὲ ἐπιταχυνόμενον ρυθμὸν τὸν δρόμον τῆς ἀποσύνθεσις.

Ἀλλὰ ἡ ἀγγλικὴ θέσις γινόταν ἀκόμα πῶς δύσκολη, γιὰ τὴν ὑπῆρχε ὁ ἀμερικανικὸς παράγοντας. Ἡ ἐξόρμησις τῶν ΗΠΑ γιὰ τὴν παγκόσμιαν κυριαρχίαν, ἐκδηλώθηκε μετὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον, στὴν περιοχὴν τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς, μὲ μεγάλη ὀξύτητα. Ἐάν

τώρα προσθέσει κανείς και την οικονομική εξάρτηση του αγγλικού δημοσίου από τους τραπεζίτες της Ούολ Στρήτ και τις βαθείες αγγλογαλλικές αντιθέσεις, τότε μπορεί να κατανοήσει καλύτερα την θέση της 'Αγγλίας στην συνδιάσκεψη της Λωζάννης. Παρ' όλα αυτά η αγγλική αντιπροσωπεία προσπάθησε να επιβάλλει λύσεις που θα βοηθούσαν στο δυνάμωμα της αγγλικής αποικιακής κυριαρχίας στην 'Εγγύς 'Ανατολή. Συγκεκριμένα η 'Αγγλία επεδίωξε να πετύχει τους παρακάτω σκοπούς:

α) Να εκμεταλλευτεί προς όφελός της την διάλυση της 'Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

β) Να αποσπάσει την μονοπωλιακή εκμετάλλευση των πετρελαίων της περιοχής.

γ) Να επιβάλλει στα Στενά καθεστώς που να της εξασφαλίζει την θαλασσοκρατία στην ανατολική Μεσόγειο και την Μαύρη Θάλασσα.

ε) Να μετατρέψει την 'Εγγύς 'Ανατολή σε αντισοβιετικό προγεφύρωμα.

Φυσικά η 'Αγγλία δεν παρουσιάστηκε στην Λωζάννη σαν ήττημένη αποικιακή δύναμη. 'Η ένοπλη συμμετοχή της 'Ελλάδας στον πόλεμο κατά της τουρκικής επανάστασης και για το μοίρασμα των πετρελαίων της 'Εγγύς 'Ανατολής έδωσε στην 'Αγγλία, όπως και στις άλλες Ιμπεριαλιστικές δυνάμεις, το δικαίωμα να εμφανίζεται σαν τρίτος παράγοντας, ανεύθυνος για την αίματη σύγκρουση και τις συνέπειές της. Το γεγονός αυτό διευκόλυνε πολύ τον αγγλικό Ιμπεριαλισμό στο να πετύχει όρισμένες βασικές κατακτήσεις. 'Ο λόρδος Κώρζον προσπάθησε να αποσπάσει παραχωρήσεις από τους Τούρκους με ανταλλάγματα σε βάρος της 'Ελλάδας.⁹ Τελικά η 'Αγγλία πέτυχε να πάρει κάτω από την αποικιακή της κηδαιμονία την Μοσούλη και όλο το 'Ιράκ, την Παλαιστίνη και τα νέα κράτη της 'Αραβίας. Πέτυχε ακόμα να επιβληθεί γι' αυτή ευνούχο καθεστώς στα Στενά. 'Εκείνο όμως που δεν πέτυχε ήταν να διατηρήσει την ηγεμονική και μονοπωλιακή θέση της στην 'Εγγύς 'Ανατολή. 'Αναγνώρισε στους 'Αμερικανούς το δικαίωμα της ισότιμης αποικιακής εκμετάλλευσης της περιοχής, γεγονός που είχε μισραίες συνέπειες για την αγγλική αποικιοκρατία.

'Η θέση της Γαλλίας στην συνδιάσκεψη της Λωζάννης ήταν χειρότερη. Είναι αλήθεια ότι οι Γάλλοι αντιπρόσωποι είχαν την άνεση να κινηθούν σαν φίλοι της Κεμαλικής Τουρκίας. 'Η στάση της Γαλλίας στο τελευταίο στάδιο της ένοπλης επέμβασης στην Μικρά 'Ασία, τους επέτρεπε κάτι τέτοιο. 'Ο τουρκικός Τύπος πριν και στην διάρκεια της συνδιάσκεψης έγκωμιάζε την Γαλλία σαν φίλη προς την Τουρκία χώρα. 'Η έφημερίδα της Κωνσταντινούπολης «'Ιλερί» στις 26.12.1922 προεξοφλούσε ότι «η Γαλλία θα βοηθήσει στην Λωζάννη την Τουρκία». 'Ομως στην πραγματικότητα ήταν διαφορετική. 'Η Γαλλία πήγε στην συνδιάσκεψη της Λωζάννης με καθαρά αντιτουρκικούς σκοπούς: 'Η Γαλλία προσπάθησε όπως:

α) Διατηρήσει όλα τα αποικιακά της προνόμια στην 'Εγγύς 'Ανατολή.

β) 'Εξασφαλίσει την έγγύηση ότι θα πληρωθεί το δημόσιο χρέος της 'Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.⁹

γ) 'Αποκτήσει ένα ικανοποιητικό μερίδιο στα πετρέλαια της Μοσούλης.

δ) 'Επιβάλλει καθεστώς αποικιακής κυριαρχίας στα Στενά.

ε) Δημιουργήσει καθεστώς αντισοβιετικού όρμητηρίου στην 'Εγγύς 'Ανατολή.

'Η Γαλλία προσπάθησε να ικανοποιήσει την έθνικιστική Τουρκία με την υποστήριξη των τουρκικών αξιώσεων σε βάρος της 'Ελλάδας. Στα βασικά όμως ζητήματα πήρε καθαρά αντιτουρκική - αποικιακή θέση. 'Η Γαλλία στάθηκε λιγότερο τυχερή από την 'Αγγλία. 'Απέσπασε την αποικιακή κηδαιμονία στην Συρία και τον Λίβανο. 'Ομως στο πρόβλημα του δημοσίου χρέους της 'Οθωμανικής Αυτοκρατορίας δεν μπόρεσε να εξασφαλίσει τα συμφέροντα των Γάλλων τοκογλύφων τραπεζιτών. Το ίδιο συνέβηκε και στο ζήτημα των πετρελαίων της Μοσούλης. 'Η Γαλλία πήρε την μερίδα του φτωχού συγγενή. 'Ο,τι πέτυχε η Γαλλία, το πέτυχε με το βαρύ τίμημα της αναγνώρισης στις ΗΠΑ της ιδιότητας του μεγάλου συνεταιίρου.

'Η φασιστική 'Ιταλία του Μουσολίνι είχε για μοναδικό της στήριγμα τις ΗΠΑ. 'Ο Μουσολίνι ήταν παλιός φίλος του 'Αμερικανού αντιπροσώπου Τσαϊλντ. Στην Λωζάννη η 'Ιταλία κινήθηκε με βάση τους ίδιους έγωιστικούς σκοπούς των άλλων Ιμπεριαλιστικών δυνάμεων. Το κέρδος της ήταν ότι εξασφάλισε τα ελληνικά Δωδεκάνησα για τον έαυτό της και κατοχύρωσε την αποικιακή κυριαρχία της στην Λιβύη.

'Αξιολογώντας κανείς την πολιτική των δυτικών Ιμπεριαλιστικών δυνάμεων στην Λωζάννη, μπορεί αδίστακτα να πει ότι για μια ακόμη φορά επιβεβαιώθηκε ο αποικιακός επιθετικός τους χαρακτήρας. Στην Λωζάννη δόσανε από κοινού την μεγάλη πολιτική μάχη της εξάλειψης των συνεπειών της νίκης της έθνικοαστικής τουρκικής επανάστασης και των επιτυχιών του έθνικοαπελευθερωτικού αγώνα των λαών της 'Εγγύς 'Ανατολής. Οι πολιτικοί εκπρόσωποί τους μεταχειρίστηκαν αδίστακτα όλα τα μέσα για να επιβάλλουν την θέληση των κρατών τους. Παρά την ακράτητη δημογωγική τους «είρηνφιλία» και τον δήθεν «φιλελευθερισμό τους», στην πορεία της συνδιάσκεψης αποδείχτηκαν οι πιο φανατικοί έχθροι της ελευθερίας των λαών και της ειρήνης του κόσμου.

Τ ΕΛΕΙΩΣ διαφορετική σημασία είχε η παρουσία της Σοβιετικής Ρωσίας στην συνδιάσκεψη της Λωζάννης. Παρ' όλο που πήρε μέρος όταν συζητιόταν το πρόβλημα των Στενών, η επίδρασή της ήταν αποφασιστική.

Για την χώρα των Σοβιέτ, η Λωζάννη ήταν μια μεγάλη πολιτική μάχη κατά του αποικιακού συστήματος στην 'Εγγύς 'Ανατολή.

Τὸ σοβιετικὸ κράτος διαδέχθηκε τὴν ἰμπεριαλιστικὴν τσαρικήν Ῥωσίαν. Θὰ μπορούσε νὰ ἐκμεταλλευτεῖ ὅλα τὰ παλιὰ ἀποικιακὰ προνόμια τῆς Ῥωσίας στὴν Ἑγγὺς Ἀνατολήν γιὰ νὰ πετύχει ἀνταλλάγματα ἀπὸ τοὺς ἰμπεριαλιστές. Ὅμως προκαταβολικὰ εἶχε παραιτηθεῖ ἀπὸ ὅλες τὶς οἰκονομικὰς καὶ πολιτικὰς κατακτήσεις τοῦ Ῥωσικοῦ τσαρικοῦ ἰμπεριαλισμοῦ. Ὁ Λένιν, κυρίαρχη φυσιογνωμία τοῦ νεοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτους, ἀκολούθησε ὁμῶς ἀντίθετο δρόμο. Ἀκολούθησε τὸν δρόμο τῆς πολιτικῆς ἠθικῶν ἀρχῶν, ἕνα δρόμο πραγματικὰ νέο στὴν παγκόσμια ἱστορία ποὺ πῆγαζε ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν φύση τοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτους. Ἡ ἀρχὴ τῆς συνεποῦς καὶ μέχρι τέλος ὑπεράσπισης τῆς ἐθνικοαπελευθερωτικῆς ὑπόθεσης τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἀποτελέσασκε ἀμετάκλητη θέση σὲ ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς σοβιετικῆς ἀντιπροσωπείας στὴν συνδιάσκεψη τῆς Λωζάννης.

Ἡ ἐρευνα καὶ ἡ μελέτη τῆς δραστηριότητος τῆς σοβιετικῆς ἀντιπροσωπείας στὴν συνδιάσκεψη τῆς Λωζάννης, μᾶς ὁδηγεῖ στὰ παρακάτω βασικὰ συμπεράσματα γιὰ τὶς ἐπιδιώξεις τῆς Σοβιετικῆς Ῥωσίας στὴν Ἑγγὺς Ἀνατολήν τὸ 1923 καὶ γιὰ τὸν χαρακτήρα τῆς σοσιαλιστικῆς διπλωματίας:¹⁰

α) Ἡ σοβιετικὴ πολιτικὴ στὴν Ἑγγὺς Ἀνατολήν βασιζόταν στὴν πρόβλεψη τοῦ Λένιν ὅτι «ἡ αὐριανὴ ἡμέρα στὴν παγκόσμια ἱστορία θὰ εἶναι ἡμέρα ἀφύπνισης τῶν καταπιεζομένων ἀπὸ τὸν ἰμπεριαλισμὸν ἐθνῶν, ἡμέρα ἔναρξης τοῦ ἀποφασιστικοῦ, μακρόχρονου καὶ δύσκολου ἀγῶνα τῆς ἀπελευθέρωσής τους»¹¹ Στὴν συνδιάσκεψη τῆς Λωζάννης ἡ σοβιετικὴ ἀντιπροσωπεία ἀκολούθησε τὴν πολιτικὴν τῆς ἐπίσπευσης τῆς ἡμέρας αὐτῆς καὶ τῆς ὀλοπλευρῆς ὑποστήριξης κάθε πρωτοπόρας δυνάμεως ποὺ εἶχε κάνει τὴν ἐμφάνισή της στὴν Ἑγγὺς Ἀνατολήν.

β) Ἡ σοβιετικὴ πολιτικὴ στὴν Ἑγγὺς Ἀνατολήν βασιζόταν στὴν διαπίστωση τοῦ Λένιν ὅτι οἱ ἰμπεριαλιστικὲς δυνάμεις δὲν μποροῦν νὰ ζήσουν καὶ νὰ ἀναπτυχθοῦν χωρὶς τὴν διαρκὴ ἐπέκτασιν τῆς κυριαρχίας τους, χωρὶς τὴν ἀποικιοποίηση τῶν χωρῶν καὶ τὴν μετατροπὴν τῶν μὴ παλιῶν ἀστικῶν χωρῶν σὲ τροφὸν τῆς παγκόσμιας ἀστικῆς οἰκονομίας.¹² Γι' αὐτὸ οἱ Σοβιετικοὶ ἀντιπρόσωποι στὴν Λωζάννη πολέμησαν μὲ συνέπεια κάθε προσπάθεια σταθεροποίησης τοῦ ἀποικιακοῦ καθεστώτος στὴν Ἑγγὺς Ἀνατολήν. Βασικὸς στόχος τους ἦταν ἡ ἀποκάλυψη τοῦ πραγματικοῦ ρόλου τῶν ἰμπεριαλιστικῶν δυνάμεων στὴν Ἑγγὺς Ἀνατολήν, ἡ καταγγελία τῶν ὑποκριτικῶν τους διακηρύξεων γιὰ δικαιοσύνη καὶ ἐλευθερία, ἡ ἠθικὴ ἀπομόνωσή τους καὶ ἡ καταδίκη τους ἀπὸ τὴν παγκόσμια κοινὴ γνώμη.

γ) Στὴν Λωζάννη ἡ σοβιετικὴ ἀντιπροσωπεία ὑπεράσπισε μέχρι τέλος τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας τῶν λαῶν τῆς Ἑγγὺς Ἀνατολῆς. Καταγγέλοντας ὁ Τσιτσέριν τὸ δυτικὸν σχέδιον γιὰ τὸ νέο καθεστῶς στὰ Στενά, ἔλεγε: «Ἡ Σοβιετικὴ Ῥωσία εἶναι ἕτοιμη νὰ ὑπογράψῃ κάθε συμφωνία γιὰ τὰ

Στενά, ἀρκεῖ αὐτὴ νὰ ἐξασφαλίζει τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Τουρκίας, νὰ μὴν στρέφεται κατὰ κανενὸς κράτους καὶ νὰ ἐξασφαλίζει τὸ ἐλεύθερον ἐμπόριον μεταξὺ τῶν ἐθνῶν».¹³

δ) Ἡ σοβιετικὴ πολιτικὴ ξεκινούσε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὅτι χωρὶς τὴν συντριβὴν τοῦ ἀποικιακοῦ συστήματος εἶναι ἀδύνατη ἡ νίκη τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ ὅτι γιὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ἐνότητις ὅλων τῶν ἀντι-ἰμπεριαλιστικῶν δυνάμεων. Γι' αὐτὸ ἡ Σοβιετικὴ Ῥωσία ἐπέδιώξε στὴν Λωζάννη νὰ πραγματοποιηθεῖ ἕνα δυνατὸ ἀντι-ἰμπεριαλιστικὸν στρατόπεδον. Βοήθησε τὴν ἐθνικιστικὴν Τουρκίαν καὶ ἀποφασιστικὰ τὴν ὑποστήριξεν σὲ ὅλα ἐκεῖνα τὰ αἰτήματά της ποὺ πραγματικὰ ἐξυπηρετοῦσαν τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐθνικῆς τῆς ἀνεξαρτησίας.

Στὴν Λωζάννη ἡ Σοβιετικὴ Ῥωσία παρουσίασε σὲ ὅλην τὴν δυναμικότητα τὴν διπλωματίαν τῶν ἀνοικτῶν συνομιλιῶν. Κατήγγειλε τὴν τακτικὴν τῶν παρασκηνιακῶν μηχανοραφιῶν σύμφωνα μὲ τὴν ὁποῖαν τὰ πάντα λύνονται ἔξω ἀπὸ τὶς αἴθουσας τῶν διεθνῶν συνδιασκέψεων καὶ ἐρήμην τῶν λαῶν. Στὴν Λωζάννη παρουσιάστηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἱστορίαν ἡ ἀντιαποικιακὴ διπλωματία τῆς ἀνοικτῆς ὑπεράσπισης τῶν ἀρχῶν τῆς ἐθνικοαπελευθερωτικῆς πάλης.

Ἡ ἱστορία ἀναγνώρισε καὶ δικαίωσε τὸν θετικὸν καὶ ἀποφασιστικὸν ἀντιαποικιακὸν ρόλον τῆς Σοβιετικῆς Ῥωσίας στὴν συνδιάσκεψιν τῆς Λωζάννης.

Ο ΡΟΛΟΣ τῆς ἐθνικιστικῆς Τουρκίας στὴν συνδιάσκεψιν τῆς Λωζάννης ἦταν ἀντιφατικὸς. Ἡ ἐπαναστατικὴ Τουρκία ἦταν ὁ νικητὴς τοῦ παλέμου. Ὅμως αὐτὸ τὸ τεράστιον πλεονέκτημά της δὲν τὸ ἀξιοποίησε ὅσο μπορούσε. Ἐπίσης δὲν θέλησε νὰ δείξῃ ἀπόλυτη συνέπεια στὴν τουρκοσοβιετικὴ συνεργασία. Δέχθηκε νὰ παρουσιαστῇ ὁ μικρασιατικὸς πόλεμος, ὡς πόλεμος ἑλληνοτουρκικὸς, ὃν καὶ γνώριζε πολὺ καλά ὅτι τὰ πραγματικὰ αἴτια τοῦ πολέμου δὲν βρισκόνταν στὶς ἑλληνοτουρκικὰς ἀντιθέσεις. Ἐπέτρεψε στὶς ἰμπεριαλιστικὰς δυνάμεις, τοὺς πρωταγωνιστὰς τοῦ μικρασιατικοῦ δράματος, νὰ παρουσιάζονται ὡς ἀνεύθυνοι καὶ μάλιστα δέχθηκε σὲ πολλὰς περιπτώσεις τὴν λεγόμενὴ «προστασίαν τους».

Οἱ λόγοι αὐτοὶ τῆς στάσεως τῆς Νέας Τουρκίας δὲν εἶναι ἀνεξήγητοι. Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Κεμαλικῆς Τουρκίας νομοτελικὰ ἀντανάκλουσε τὴν ἐσωτερικὴν τῆς. Οἱ ἡγέτες τοῦ τουρκικῆς ἐθνικοαστικῆς ἐπανάστασης συμβιδάστηκαν στὴν πορεία τῆς ἐπανάστασης μὲ τὶς ντόπιες ἀντιδραστικὰς φεουδαρχικὰς δυνάμεις. Ἔτσι καὶ στὴν μάχην τῆς Λωζάννης παρουσίασαν ἀσυνέπειαν, λιποψυχίαν καὶ ἀσυμβίβαστην ἐγκατάλειψιν βασικῶν ἀρχῶν τῆς ἐπανάστασης τῆς ὁποίας ἠγήθησαν. Τὴν στάσιν αὐτὴν ἡ Τουρκία τὴν πλήρωσε μὲ βαρὺ τίμημα. Τὸ 1923 ἡ Τουρκία ἦταν ἕνα πραγματικὰ πολιτικὰ ἀνεξάρτητον κράτος ὅλο ἀκτινοβολία γιὰ τοὺς λαοὺς τῆς Ἑγγὺς Ἀνατολῆς. Σήμερα, ὅστε-

ρα από σαράντα χρόνια, είναι ένα βιλαέτι των ξένων μονοπωλίων και χωροφύλακας των Ιμπεριαλιστικών δυνάμεων στην Μέση και Έγγυς Ανατολή. Το 1923 η Τουρκία είχε δλες τις προϋποθέσεις για να εξελιχτεί σε ένα αναπτυγμένο κράτος. Όμως χάρη στην ανυπέπεια της ηγεσίας της και την εγκατάλειψη της επανάστασης στην μέση, σήμερα είναι χώρα αφάνταστης καθυστέρησης. Το 78% του πληθυσμού της είναι αγράμματοι. Το 70% των κατοίκων της είναι εξασθλιωμένοι αγρότες. Το 77% της γής την έχουν κάτω από την απόλυτη κυριαρχία τους οι τσιφλικάδες, τα παλιά στηρίγματα του Σουλτάνου και της άποικιοκρατίας. Οι εργάτες παίρνουν 400 τουρκικές λίρες μισθό τον μήνα, ενώ για να καλύψουν τις στοιχειώδεις ανάγκες τους χρειάζονται 2300 λίρες. Τέσσερα εκατομμύρια είναι οι άνεργοι. Στο μόνο πράγμα που είναι σήμερα η Τουρκία αναπτυγμένη, είναι στις στρατιωτικές δαπάνες. Μέσα στα χρόνια 1938 - 1962 αυξήθηκαν τα κονδύλια των στρατιωτικών δαπανών κατά 922%.

Εκείνο που πέτυχαν οι αντιπρόσωποι της εθνικιστικής Τουρκίας στην Λωζάννη ήταν να λύσουν σε μεγάλο βαθμό σωστά τις ελληνοτουρκικές διαφορές, να καταργηθεί το άποικιακό καθεστώς των δριμολογήσεων και να λυθεί υπέρ της χώρας τους το ζήτημα του δημόσιου χρέους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Όμως εγκατάλειψαν τον συνεπή αντιαποικιακό αγώνα στη μέση. Δέχθηκαν να επιβληθεί στα Στενά ένα καθεστώς που μείωνε την εθνική ανεξαρτησία της Τουρκίας. Παραχώρησαν οικονομικά προνόμια στα μονοπώλια των ΗΠΑ και των άλλων δυτικών δυνάμεων. Τα αποτελέσματα της φυγομαχίας τους ήταν για τον Τουρκικό λαό τραγικά. Με την στάση τους επιβεβαίωσαν την μεγάλη ιστορική αλήθεια ότι χωρίς την συμμετοχή της λαϊκής προοδευτικής ηγεσίας στην διεύθυνση της εθνικιστικής αντιαποικιακής επανάστασης, η επανάσταση αυτή δεν μπορεί παρά στο τέλος να προδοθεί.

Η ΕΛΛΑΔΑ πήγε στην συνδιάσκεψη της Λωζάννης με την ιδιότητα του μεγάλου υπεύθυνου και του επίσης μεγάλου ήττημένου. Η ελληνική αντιπροσωπεία με επικεφαλής τον Ε. Βενιζέλο άδιαμαρτύρητα δέχτηκε την κατάσταση αυτή. Οι ευθύνες του Ε. Βενιζέλου για την μικρασιατική έκστρατεία ήταν σοβαρότατες και ουσιαστικές. Αυτός είχε κάνει την αρχή της τραγωδίας.

Όμως ο Ε. Βενιζέλος και το σύνολο της ελληνικής αντιπροσωπείας δεν δέχθηκαν να παίξουν και στην Λωζάννη τον ίδιο ρόλο. Είχαν πάρει ένα σκληρό μάθημα που εύτυχώς ήταν πολύ νωπό στην μνήμη τους, γεγονός που τους έκανε να συναισθανθούν τις ιστορικές ευθύνες έστω της στιγμής.

Όπως παρατηρούσε τότε ο Ιστορικός Γ. Βεντήρης, οι δυτικές δυνάμεις «μετά την ήττα του Έλληνικού Στρατού έχασαν το όργανο της ύλικής επιβολής»¹⁴ Έτσι έχασαν και το ενδιαφέρον να παρουσιάζονται προστάτες

της Έλλάδας, «μεγάλοι σύμμαχοι και φίλοι». Η ελληνική αντιπροσωπεία ήταν τώρα γι' αυτούς, σύμφωνα με τον Άμερικανό διπλωμάτη Γκριού, ένοχλητική και ανεπιθύμητη. Στην συνδιάσκεψη της Λωζάννης τα σοβαρά προβλήματα της Έλλάδας αγνοήθηκαν τελείως. Ποιά στάση κράτησε η ελληνική αντιπροσωπεία μπροστά σε αυτή την κατάσταση; Παρά το γεγονός ότι παρουσίασε παλινοδομήσεις και έλλειψη σταθερότητας, τελικά αναγκάστηκε από τα πράγματα να ακολουθήσει ένα δρόμο που εξυπηρετούσε τα εθνικά μας συμφέροντα.

Σε συνομιλία που είχε ο Ε. Βενιζέλος με τον Γάλλο αντιπρόσωπο Μπομπάρ στις αρχές του Γενάρη 1923, χαρακτηριστικά του δήλωνε: «Τί τα θέλετε. Νομίζω ότι δεν είμεθα ακόμη προωρισμένοι ήμεις οι Άνατολίται να έννοούμεν την γλώσσαν σας. Σκέπτεσθε διαφορετικά έσείς στην Δύση από ήμās εις την Άνατολήν». Τα λόγια αυτά του Ε. Βενιζέλου καταφανώς δείχνουν ότι η ελληνική αντιπροσωπεία είχε τελικά τοποθετήσει τον έαυτό της έξω από τα πλαίσια των δυτικών διπλωματικών έλιγμών. Και αυτό έσωσε την Έλλάδα από μια νέα καταστροφή. Οδήγησε στις διμερείς ελληνοτουρκικές συνομιλίες που είχαν σαν αποτέλεσμα το κλείσιμο ειρήνης με την Τουρκία πάνω στην βάση του άμοιβαίου συμφέροντος. Για άλλη μια φορά η Ιστορική πείρα επιβεβαίωσε ότι όποτε η Έλλάδα άποδεσμεύτηκε από το άρμα των δυτικών Ιμπεριαλιστών, των λεγομένων πατροπαράδοτων μεγάλων συμμάχων, μπόρεσε πετυχημένα να υπερασπίσει τα εθνικά της συμφέροντα. Για άλλη μια φορά η ζωή μάς δίδασκε ότι όποτε σωστά τοποθετήσαμε τον έαυτό μας μέσα στα γενικότερα πλαίσια των συμφερόντων των λαών της Βαλκανικής και της Έγγυς Άνατολής, τότε βρήκαμε και τον δρόμο της άμοιβαίας κατανόησης και της άλληλεγγύης με τους φυσικούς μας συμμάχους, με τους λαούς που δέχονται την Ιμπεριαλιστική επίθεση. Και σήμερα διαδίδονται οι αυτές αντιδραστικές θεωρίες της δήθεν φυσικής μας ένταξης στην Δύση, ότι ανήκουμε στην Δυτική Εύρώπη κλπ. Χωρίς καμιά τάση εθνικιστικής ή φυλετικής τεκμηρίωσης της θέσης μας, υποστηρίζουμε αυτό που μάς διδάσκει η Ιστορία μας και που το διακήρυξε ο Ε. Βενιζέλος στην Λωζάννη. Είμαστε Άνατολίτες, δηλαδή δεν ανήκουμε στο δυτικό Ιμπεριαλιστικό στρατόπεδο, αλλά στην οικόγένεια των αντιαποικιακών χωρών. Οι δροι Άνατολίτης, Δυτικός κλπ. στην σημερινή πραγματικότητα δεν έχουν φυλετική σημασία, αλλά καθαρά κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό χαρακτήρα.

Άξιολογώντας την δραστηριότητα της ελληνικής αντιπροσωπείας στην συνδιάσκεψη της Λωζάννης, μπορούμε να πούμε ότι αυτή στην βάση της ανταποκρινόταν στα εθνικά μας συμφέροντα. Δυστυχώς όμως η στάση αυτή δεν ήταν η αρχή μιας αποφασιστικής καμπής και τούτο γιατί δεν συνδεόταν με βαθύτερες έσωτερικές άλλαγές στον τόπο μας.

Υπαγορεύτηκε κάτω από την πίεση της μικρασιατικής τραγωδίας και ήταν παροδική. Αργότερα η επίσημη κρατική μας πολιτική επανήλθε στον όλισθηρό δρόμο της πρόσδεσής της στο ἄρμα τῶν δυτικῶν ἰμπεριαλιστικῶν περιπετειῶν.

Η ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΗ τῆς Λωζάννης κατέληξε στὴν συνθήκη τῆς Λωζάννης. Ἡ συνθήκη ἔκφραζε τόσο τὶς ἐπιτυχίες τοῦ ἀντιαποικιακοῦ ἀγῶνα τῶν λαῶν τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς ὅσο καὶ τὶς ἀδυναμίες του. Ἀντανάκλωσε τὴν γενικὴ κρίση τοῦ ἀποικιακοῦ συστήματος, ἀλλὰ καὶ τὴν ὀξύτατη ἐπιθετικό-

τητα τοῦ νεοαποικισμοῦ ποὺ εἶχε ἐπικεφαλῆς τὶς ΗΠΑ. Ἡ συνθήκη τῆς Λωζάννης δημιούργησε στὴν Ἑγγύς Ἀνατολὴ ἓνα νέο καθεστῶς, καθεστῶς μὲ ὀξύτατες ἀντιθέσεις ποὺ βοήθησε στὴν ἀνοδο τοῦ ἐθνοκοσμηλευθωτικοῦ κινήματος καὶ ταυτόχρονα ἄνοιγε τὸν ὁδὸν γιὰ νέες ἀποικιακὲς περιπέτειες μὲ ἐπικεφαλῆς τὰ μονοπώλια τῶν ΗΠΑ. Δὲν ἦταν οὔτε συνθήκη εἰρήνης ἀποικιακοῦ παλιοῦ χαρακτήρα, οὔτε καὶ συνθήκη βασισμένη στὸν ἀπόλυτο σεβασμὸ τῆς κυριαρχίας τῶν λαῶν τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς. Πάντως ἦταν μιὰ μεγάλη κατάκτηση, ἓνα ἀποφασιστικὸ βῆμα στὸν μακρόχρονο καὶ δύσκολο δρόμο τῆς ἀπελευθέρωσης τῆς Ἀνατολῆς.

— Παραπομπές καὶ σημειώσεις —

1. Ὁ Γ. Κορδάτος στὸ ἔργο του «Ἱστορία τῆς Νεώτερης Ἑλλάδας» ἐκφράζει τὴν ἀποψη ὅτι πρὶν ἀπὸ τὴν συνδιάσκεψη τῆς Λωζάννης «ἡ εἰρήνη εἶχε ντὲ φάκτο πραγματοποιηθεῖ ἀνάμεσα στὶς τρεῖς δυνάμεις καὶ τὴν Τουρκία», τόμ. Ε', Ἀθῆναι 1958, σ. 604.

2. Τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ περιέχεται στὸν ἐναρκτήριο λόγο τοῦ Γιόμο Κενυάτα στὴν 3ῃ συνδιάσκεψη τῆς Ἀφρικανοασιατικῆς ἀλληλεγγύης στὸ Μόσι τῆς Ταγκανίκας ποὺ πραγματοποιήθηκε τὸν Μάρτιο τοῦ 1963.

3. Βλέπε ἐφημερίδα «ΠΑΤΡΙΣ» Ἀθηνῶν ἡμερομ. 3.1.1923.

4. Ἀναφέρουμε δύο βασικὰ ντοκουμέντα: α) Τὸ ὑπόμνημα τῆς κυβέρνησης τῶν ΗΠΑ τῆς 30.10.1922 πρὸς τὶς κυβερνήσεις Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ἰταλίας καὶ β) τὸ κείμενο τῶν μυστικῶν ὁδηγιῶν τοῦ Σταίητ Ντηπάρτμεντ πρὸς τοὺς Ἀμερικανοὺς Πρεσβευτὲς στὴν Δυτ. Εὐρώπη, ἡμερομηνίας 30.10.1922. Σχετικὰ βλέπε: Foreign relations of the United States, τόμ. II, 1923, σ. 884-888 καὶ 893-897.

5. Ὁ ναύαρχος Μπρίστολ ἀνοικτᾶ δροῦσε στὴν Λωζάννη σὰν ἐκπρόσωπος τοῦ μονοπώλου πετρελαίου Στάνταρντ Ὁϊλ, ἐνῶ ὁ Τσέστερ καὶ ἡ ἐταιρία του μηχανοραφοῦσαν στὴν Ἀγκυρα.

6. Βλέπε τὶς συμφωνίες ποὺ ἔκλεισαν οἱ ΗΠΑ στὴν Λωζάννη. Τὰ κείμενά τους περιέχονται καὶ στὴν ἔκδοση «The Amerikan treaty of Lausanne-World peace foundation, pamphlets, VII.

7. Ramsay Muir: A short history of the British commonwealth, Λονδίνο 1937, σ. 815.

8. Γιὰ τὴν στάση τῆς ἀγγλικῆς ἀντιπροσωπείας στὴν συνδιάσκεψη τῆς Λωζάννης βλέπε τὴν ἔκδοση «Lausanne conference of near eastern affairs 1922-23, Λονδίνο 1923.

9. Ἡ Γαλλία ἦταν ὁ μεγαλύτερος δανειστής τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτος. Τὸ 60% τῶν ξένων κεφαλαίων στὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἦταν γαλλικῆς προέλευσης.

10. Γιὰ τὸν ρόλο τῆς Σοβιετικῆς Ρωσίας στὴν συνδιάσκεψη τῆς Λωζάννης βλέπε τὴν ἔκδοση τῶν ἀρχείων τῆς σοβιετικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς «Ντοκουμέντι Βνεσνέι πολιτικι Σ.Σ. Σ.Ρ., τόμ. II, Μόσχα 1958.

11. Περιοδικὸ NOVA MYSL, ἀριθ. 7 1956, σ. 663.

12. Λένιν Ἀπαντα, Στὴ ρωσικὴ ἔκδοση, τόμ. 3, σ. 595.

13. «ΠΑΤΡΙΣ», Ἀθῆναι, 4.1.1923.

